

- механізму управління інноваційним процесом в освіті / Л.В. Буркова // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: Збірник наукових праць / Ред. кол. Л.І.Даниленко та ін. – К.:Логос, 2000. – С. 231-238.
14. Слостенин В.А. Учитель в инновационных образовательных процессах / В.А. Слостенин // Известия Рос-й акад-и образования. – 2000. – №3. – С.73-79.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К., Ірпінь: Перун, 2001. – 1440 с.

*Н.Бондаренко
Кримський інженерно-педагогічний університет*

РОЗУМІННЯ ГУМАНІЗМУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

У статті розглядаються нові підходи до розуміння гуманізму. Розкриваються три провідні тенденції здійснення виховного впливу на особистість.

Ключеві слова: гуманізм, виховання, діти, гуманістичні цінності, екологія дитинства В статтє рассматриваются новые подходы к пониманию гуманизм.

Раскрываются три основные тенденции влияния воспитания на личность ученика.

Ключевые слова: гуманизм, воспитание, дети, гуманистические ценности, экология детства.

На сучасному етапі розвитку України проблема гуманістичного виховання підростаючого покоління посідає одне з центральних місць у педагогічній науці. В педагогічних дослідженнях останнього десятиліття особу учня розглядають вже не просто як об'єкт, а перш за все як суб'єкт гуманістичного розвитку, ставляться завдання формування єдності гуманістичної свідомості і гуманістичної поведінки, через занепад системи ідеалів, культури суспільства пропонуються шляхи інтеграції виховних впливів шкільного колективу, сім'ї, позашкільних закладів та соціального середовища.

Зараз у мету системи освіти закладений принцип гуманізму. Ця мета сформульована в Законі України «Про освіту», де зазначається, що « метою освіти є всебічний розвиток людини як

особистості та найвищої цінності суспільства...» [1; 1] Це ствержує, що основний акцент зроблено на орієнтацію на кожну особистість, розвиток її індивідуальних здібностей, нахилів, талантів. У свою чергу Концепція 12-річної школи з гуманістичних позицій проголошує суттєве виховання, підкреслюючи як необхідну умову повноцінного розвитку особистості її свободу та інтеграцію виховних сил усіх суспільних інститутів: «школа – це простір життя дитини; тут вона не готується до життя, а живе. Тому вся діяльність навчального закладу будується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника життя, гармонізації і гуманізації стосунків між учнями і педагогами, школою і родиною, керуючись ідеями самоцінності дитинства, діалогу, компетентного вибору особистого життєвого шляху» [2].

Сьогодні українська педагогічна наука збагачується новими формами та шляхами вирішення певних проблемних ситуацій, але вона залишається надто переобтяженою статистичними даними, тобто спостерігається своєрідне возвеличення числа, а « фетишизація числа-небезпечний шлях у сучасних науках, зокрема і в педагогіці» [3, с. 77].

Таким чином якщо спиратись тільки на статистичні дані, тоді неможливо правильно і поглиблено з'ясувати національно-культурні особливості системи освіти, історичні чинники її розвитку, тим самим визначити адекватну оцінку стану освіти цієї країни. У контексті зазначеного вище актуальним є думка Ф. Кумбса: «Системи освіти існують для того, щоб навчити учнів, а не для того, щоб подавати статистичні дані про їх чисельність» [4, с. 121].

Зокрема О.Сухомлинська вважає, що лише ідея гуманізму може об'єднати всі сторони виховання дітей та молоді. На її думку, в складних умовах сьогодення, маючи спадок антигуманної практики, яка прикривається пустою фразеологією, принцип гуманізму часто сприймається як утопізм, або свідомо завуальованість реальної дійсності. Вчена наполягає на необхідності переосмислення ідеї гуманізму, збагачення її тенденцією індивідуалізації, визначенням самоцінності особистості, здатної до комунікації, діалогу: стверджує, що у виховному процесі сучасної школи визначилися три провідні тенденції здійснення виховного впливу на особистість:

- виховні концепції, що впливають цілком і повністю на національну ідею і базується на етнопедагогічних засадах;
- орієнтація на полікультурне виховання, на загальноєвропейський педагогічний процес;

– релігійні концепції, що оперують добре розробленою методикою, технологією впливу на підростаюче покоління.

Крім цього, академік О.Сухомлинська обґрунтовує ще один аспект розуміння гуманізму на сучасному етапі – це «ідея ненасильства», яка протистоїть технократичному підходу до розуміння гуманізму: «Ми повинні прищепити їх [гуманістичні цінності] дітям, – зазначає дослідниця, – щоб не переривалася гуманістична українська традиція, щоб політичні інтереси не впливали на культурні, просвітницькі традиції та перспективи» [5; 7].

Вчений О.Савченко, розкриваючи сутність гуманізму на сучасному етапі, виокремлює різні аспекти розуміння змісту цього поняття, зокрема реалізація педагогічного аспекту включає «збереження самоцінності дитинства», врахування «неповторної індивідуальності дитячої особистості», «природної основи людини», забезпечення «емоційного благополуччя дітей у школі». Треба зазначити, що поняття «екологія дитинства» включає турботу вчителів про психічне, інтелектуальне, фізичне здоров'я підростаючого покоління [6, с. 304-305].

Ще одна концепція, яка втілює демократичні, гуманістичні положення щодо формування, розвитку дитини є цілісна сучасна теорія особистісно зорієнтованого виховання. Автор концепції обґрунтовує наукові вимоги, які є основою реалізації особистісно зорієнтованого виховання шляхом створення виховних технологій та методик. В першу чергу – це «формування у суб'єкта здатності і бажання усвідомлювати себе як особистість», «культивування у вихованні цінності іншої людини», «культивування у вихованні досвіду свободи приймати особисті рішення» та ін. [7].

На основі принципу гуманізму А.Бойко обґрунтовує нову суб'єкт-суб'єктну парадигму виховання, в основі якої педагогічно доцільні гуманні відносини між вихователем та вихованцем в умовах реформування системи освіти в Україні. Традиційна педагогічна наука розглядала вихованця як об'єкт і, частково, – суб'єкт виховання. Одним з вихідних положень цієї парадигми є однозначне розуміння дитини як суб'єкта та мети виховання. Тому виховання – це вже не «вплив» на особистість, а створення оптимальних умов для самопізнання, самореалізації на рівні партнерства та співтворчості учня і вчителя [8; 2].

На парадигмі виховання відображуються сучасні економічні особливості, національні та загальнолюдські цінності. Проте для її реалізації необхідні зміни і перетворення в системі освіти та виховання, зокрема, розробка методологій та методик, гуманізація системи освіти, постановка в центр виховного процесу людини. Важливою в цьому аспекті є підготовка педагогічних кадрів «нової генерації на основі національної різнорівневої освіти» [9; 15]. Реалізувати цю парадигму може лише вчитель, який відмовиться від підпорядкування і створить нові суб'єкт-суб'єктні виховуючі стосунки, педагогічну взаємодію, співдіяльність, співпрацю, співтворчість.

Зокрема, А.Бойко обґрунтовує положення про важливість у формуванні людини гармонії природного та соціального фактора, про розуміння виховання як соціально-особистісного феномена. Авторитарна педагогіка серед чинників, які впливають на формування особистості, виділяла спадковість, соціальне середовище, виховання, але зазначалось, що вирішальну роль відіграє соціальний фактор. Такий підхід, абсолютизуючи соціальне, культивує колективізм у вихованні, формував так звану «середньостатистичну людину», «сіренького громадянина», посередню, не творчу, не яскраву особистість. Відхід від принципів гуманізму буде і в тому випадку, коли педагогіка перебільшує значення біологічного, спадкового фактора, культивує індивідуалізм, тому виховання особистості, за переконанням А.Бойко, здійснюється не тільки школою, проте «гуманна школа, суб'єкт-суб'єктна взаємодія з розумним і добрим учителем – це рятівний круг дитини» [10; 13].

Визначаючи сучасні риси гуманізму, слід зазначити, що він передбачає таке виховання, метою якого є плекання особистості, інтереси якої збігаються із загальнолюдськими. Гуманізм особистості визначається ставленням не лише до людини, але й до природи в цілому. Байдужість і цинізм у ставленні до довкілля є абсолютно несприятливим фоном для успішної гуманізації особистості дитини. Зокрема, Г.Тарасенко вважає, що важливим фактором впливу на формування гуманістичного світогляду учнів є природа. На її думку, дитина не зможе стати Людиною, доки не навчиться любити конкретний куточок рідної землі і всю природу як один великий дім. Серед важливих ціннісних орієнтацій гуманної особистості вагомим є орієнтир на природу. В контексті цього гуманістичний світогляд

неможливій поза естетичною константою буття і сприйняття природи, без відмови від позиції споживання і формування потреби творіння [10].

Ідеї гуманізму втілюють у практику кращі вчителі-новатори України. Авторську концепцію «Обличчям до дитини» розробила вчителька-новатор Т.Пушкарьова, користуючись концепцією особистісно зорієнтованого виховання І.Беха. Автор сформулювала основні заповіді, якими керується в практичній діяльності і які конкретизують розуміння ідеї гуманізму: «люби дитину», «вір у дитину», «знай дитину», «поважай дитину», «розумій дитину» тощо. Важливо те, що концепція, запропонована дослідницею, не лише обґрунтована, а й реалізується в практичній діяльності як цілісна програма, яка змінює підхід до вирішення завдань виховання та навчання. Т.Пушкарьова використовує прийом вільного вибору, що забезпечує максимально уважне ставлення до кожної дитини, реалізує індивідуальні запити, інтереси, потреби. Ефективність діяльності вчителя під час впровадження даної концепції визначається вмінням поєднати державні стандарти з ідеями, пропозиціями, інтересами учнів [11].

Важливою ознакою оновлення змісту гуманізму є пошук такого стилю спілкування, в основі якого лежить діалог, довіра, обмін думками, пошук спільних рішень, врахування позиції учня, розуміння його. В результаті такого підходу дитина відчуває себе захищено і комфортно в школі. Крім цього, передбачається забезпечення можливості і права вибору учнями варіантів способів поведінки та рішень. З цією метою вихователь створює виховуючі ситуації – спеціально організовані обставини, спрямовані на усвідомлення особистістю своєї самоцінності, неповторності, гідності, на її саморозвиток, саморух. Найбільш відповідають засадам гуманістичної педагогіки ситуації успіху, ситуації вільного вибору, ситуації довіри, ігрові.

Так, С.Литвиненко переконана, що одним із найкращих засобів виховного впливу на ще несформовану особистість молодшого школяра має народна казка, яка містить простий, доступний, захоплюючий та зрозумілий матеріал, а засобами художнього впливу викликає живу зацікавленість дітей. Під впливом казок у юному серці виникають різноманітні почуття та переживання. Цей фольклорний жанр має надзвичайну силу впливу, несе у собі сильний емоційний

заряд, здатний викликати особливий стан душі, який спонукає дітей до активної діяльності. Казкові сюжети, побудовані на протиставленні добра і зла, і перемозі світлих сил, правди, містять яскраві моделі гуманної поведінки. «Засуджуючи зло, переборюючи життєві труднощі, викриваючи жорстокість, казки – стверджує С.Литвиненко – закликають до перетворення світу на засадах людяності, краси, гуманізму» [12, с. 179].

У свою чергу Г.Ясякевич важливим фактором гуманізації, гуманних стосунків дітей вважає оптимальну систему гуманістичного просвітництва, становлення гуманістичної особистості. Зокрема такою самостійною системою може стати позаурочна виховна діяльність, якій властиві певні характеристики: керованість, цілеспрямованість, особливий зміст, своєрідні форми і види діяльності [13, с.37–38]. Автор провів спеціальне дослідження і вважає виховання гуманістичних рис у людині загальноосвітньою, загальнолюдською проблемою, яка вимагає свого вирішення негайно і кардинально [13, с.46]. Вона зазначає, що, гуманізуючи позакласну діяльність і всі виховуючі відносини, педагогічний колектив повинен прийти до пріоритету потреб, інтересів, нахилів і бажань учнів. Гуманістичні пріоритети потрібно виявляти і в розумінні учня як активного суб'єкта цілеспрямованої діяльності, організованої в школі за його участю. Наголошуючи на активному включенні молодших школярів у різноманітні взаємовідносини, вона радить учителям і дорослим не пропустити моменту переоцінки відношень і якомога раніше допомогти дитині одягти свої суб'єктивні відношення у відповідну форму, дати правильне спрямування розвитку гуманних почуттів [13, с.73].

Але все це тільки розробляється і носить експериментальний характер. Тому українській освіті ще багато чого треба пережити, ніж вона стане дійсно гуманною та буде орієнтована на особистість учня.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про позашкільну освіту» // Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей. – К., 2002. – С. 63–72.
2. Концепція 12-річної школи // Освіта. – 2000. – 30 серпня. – 6 вересня. – С. 3–6.
3. Галахер К. Демократичні цінності в навчанні і вихованні // Цінності освіти і виховання: Науково-методичний збірник / За заг. ред. О.В. Сухомлинської. – К., 1997. – С. 154.

4. Кумбс Ф.Г. Кризис образования в современном мире / Ф.Г.Кумбс – М.: Изд-во «Прогресс», 1970. – 262 с.
5. Сухомлинська О. В. Випереджаючи час... Василь Олександрович Сухомлинський – до 85-річчя від дня народження // Рідна школа. – 2003. – № 9. – С. 6–9.
6. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів пед. фак-тів / О.Я.Савченко – К.: Генеза, 2002. – 368 с.
7. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І.Д.Бех – К.: ІСДО, 1998. – 204 с.
8. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації / А.М.Бойко. – К.: ІЗМН, 1996. – 232 с.
9. Божович Л. И. Проблемы формирования личности // Божович Л. И. Избранные психологические труды / Д.И. Фельдштейн (ред.). – М.: Воронеж, 1995. – 352 с.
10. Тарасенко Г. С. Паросток: методика гуманістичного виховання дітей засобами природи. – Вінниця, 2000. – 192 с.
11. Пушкарьова Т. Люби. Вір. Знай. Поважай. Розумій – моє педагогічне кредо / Т.Пушкарьова // Початкова школа. – 1998. – № 8. – С. 7–9.
12. Литвиненко С. А. Українська народна казка як засіб гуманістичного виховання першокласників: Дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.01 / Одеський педагогічний ін-т ім. К.Д.Ушинського. – Одеса, 1994. – 156 с., 27 с. додат.
13. Ясякевич Г.Я. Формирование гуманных отношений младших школьников во внеучебной деятельности: Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. / Украинский государственный педагогический университет им. М.П.Драгоманова. – К., 1997. – 169 с.

*А. П.Крупский,
к.психол.н.,
Ю.М. Стасюк,
Днепропетровский
НУ им. О.Гончара*

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК НЕОБХОДИМЫЙ ЭЛЕМЕНТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ МЕНЕДЖЕРА

Стаття присвячена проблемі комунікативної компетентності в контексті формування професійної культури студентів-менеджерів у ВНЗ.